
PROBLEMI NAPLATE POTRAŽIVANJA U PODUZEĆIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Dara Ljubić¹

UDK/UDC: 336.7(497.6)

JEL klasifikacija / JEL classification: G₁

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 27. studenog 2008/ November 27, 2008

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 22. prosinca 2008 /December 22, 2008

Sažetak

Zastoj u gospodarskom rastu, kriza i recesija pogađaju sve zemlje i sva poduzeća. Nitko ih ne želi, a svi bi ih željeli što prije proći i sa što manje posljedica. Vrlo je važno spoznati činitelje zbog kojih se pojavljuju ti problemi kako bi se na njih moglo utjecati i usmjeravati ih u željenom pravcu. Nedvojbeno je da se problemi s nenaplaćenim potraživanjima pojavljuju s početkom krize, da najavljuju krizu i da je snažno produbljuju ako se brzo i učinkovito ne riješe. S toga stajališta može se reći da su nenaplaćena potraživanja istodobno uzroci i posljedica gospodarske krize i zastoja. Problemi s naplatom potraživanja postoje u svim gospodarskim sustavima i u svim zemljama i u svakom razdoblju, a razlikuje se njihova veličina i intenzitet. U Bosni i Hercegovini (kao i u drugim tranzicijskim zemljama) ti problemi su najviše izraženi jer ne postoje izgrađeni mehanizmi za njihovo otklanjanje. Mogu postojati i poslovati poduzeća koja su mjesecima (i godinama) nelikvidna i koja ne plaćaju dospjele obveze, da povjeritelji ne mogu naplatiti svoja potraživanja, da su u nekim slučajevima gotovo bez ikakve vrijednosti instrumenti osiguranja naplate potraživanja, da ne funkcionira pravni sustav i da se potraživanja ne mogu naplatiti ni sudskim putem.

Ključne riječi: *nenaplaćena potraživanja, rizici naplate potraživanja, instrumenti naplate i osiguranja naplate potraživanja, upravljanje rizicima naplate potraživanja.*

1. UVOD

Sudeći prema broju poduzeća nad kojima je pokrenut stečaj i koja su likvidirana u posljednjih pet godina moglo bi se zaključiti da problem nelikvidnosti u Bosni i Hercegovini nije ni približno velik kao što se čini ako se uzmu u obzir podaci o neizmirenim obvezama i nenaplaćenim potraživanjima.

¹ Dr. sc. Dara Ljubić, Mostar, Bosna i Hercegovina.

To zapravo najbolje pokazuje nedjelotvornost društvenog i gospodarskog sustava i tržišnog gospodarstva u BiH jer je nedvojbeno da među gospodarstvenicima postoje i nelikvidne tvrtke koje ne bi mogle postojati ni opstati na tržištu u zemljama s razvijenim tržišnim gospodarstvom.

Nije problem u nelikvidnim tvrtkama već u likvidnim tvrtkama i u društvenim i gospodarskim institucijama BiH koje toleriraju takvo stanje pa bi se moglo pomisliti da ni kod njih nije dovoljno razvijena svijest o veličini, stvarnosti i sveopćoj prisutnosti problema nelikvidnosti, neplaćenih dugovanja i nenaplaćenih potraživanja, da se ne razumije kako je to pogubno stanje i da prijeti općim gospodarskim, finansijskim i društvenim kolapsom.

Jasno je da se nelikvidne tvrtke pokušavaju spasiti na svaki mogući način, jasno je da im nekada svjesno pomažu i likvidne tvrtke, dajući im robu na kredit ili uz odgođeno plaćanje s ciljem da im pomognu izići iz krize ili zato što ne mogu svoje proizvodno uslužne kapacitete (svu svoju robu i usluge) prodati onima koji imaju mogućnost platiti im, a nije nerazumno što se nekada tako ponašaju i banke i drugi vjerovnici pa čak i državna tijela vlasti radi udovoljavanja zahtjevima sindikata, zbog rješavanja problema nezaposlenosti i drugih razloga.

Ne može biti jasno da se to radi masovno, da se tako pomažu sve tvrtke neselektivno, da se pomažu i one što su trajno osuđene na nelikvidnost kao i one kojima se povremeno i privremeno pojavljuju problemi s nedostatkom novca i to je ono što ne valja, što nije dobro i što treba zabrinjavati cijelu vlast jer pokazuje svoju nemoć i nesposobnost, a to će oporba znati i moći iskoristiti i u tome i jeste sjeme optimizma koje će kad-tad dovesti do boljitka i popravljanja postojećeg katastrofalnog stanja.

Problem se neće moći lako i brzo riješiti ni zbog toga što još uvijek privatni sektor i privatno vlasništvo u BiH nisu dominantni, što je još uvijek prevaga na društvenom, državnom, javnom i ne privatnom vlasništvu, što je razmjerno velik izravni i neizravni utjecaj države u gospodarstvu i što postoje objektivne okolnosti da se u sprezi privatnog i državnog vlasništva kroz sferu "sivog gospodarstva" financiraju nelegalne aktivnosti ili se javni kapital pretače u privatni.

Jedino se tako mogu razumjeti ponašanja menadžera u poduzećima koja nisu u privatnom vlasništvu, njihova nezainteresiranost i neodgovornost za uspješnost poslovanja poduzeća,² njihovo neznanje, nedovoljna informiranost i nedovoljna educiranost o važnosti upravljanja rizicima naplate potraživanja i mogućnosti smanjenja rizika naplate ako se učinkovito upravlja s tim rizicima.

U privatnim tvrtkama je stanje sasvim drukčije jer su menadžeri uglavnom i vlasnici tvrtki ili su pod izravnim nadzorom vlasnika pa više vode računa o svojim tvrtkama, sredstvima i imovini tvrtke i vode računa o naplati svojih potraživanja više nego menadžeri u javnim i neprivatiziranim poduzećima.

² Imaju samo moralnu odgovornost i to prema Nadzornom odboru odnosno vladajućim strukturama (tijelima vlasti) koje imenuju članove nadzornog odbora.

Istraživanja o stručnoj spremi menadžerskog kadra pokazuje niži stupanj obrazovanja u privatnim poduzećima što bi moglo upućivati na manju educiranost o potrebi upravljanja rizicima naplate, a stanje s nenaplaćenim potraživanjima u privatnim i neprivatiziranim poduzećima pokazuje obrnuto, da su nenaplaćena potraživanja manja u privatnim nego u javnim i neprivatiziranim poduzećima.

Razmjerno su velika i nenaplaćena potraživanja i u privatnim tvrtkama, a neki menadžeri pristaju na isporuku robe kupcima i kad nisu sasvim sigurni da će im je platiti na vrijeme, a nekada čak i bez instrumenata plaćanja ili instrumenata osiguranja naplate.

U većini slučajeva to su njihovi dugogodišnji i poznati kupci kojima žele pomoći, kupci koji im već duguju pa se nadaju da će im te isporuke pomoći izići iz krize i da će im poslije namiriti sva potraživanja, a u nekim slučajevima to moraju činiti jer ne mogu naći dostatan broj kupaca koji su im voljni ili koji su u mogućnosti uzeti robu za gotovinu ili sa sigurnim instrumentom plaćanja.

2. ISTRAŽIVANJE LIKVIDNOSTI U BiH

Problemi nelikvidnosti poduzeća i drugih pravnih osoba su opće poznati i veliki, a kolika su nenaplaćena potraživanja i neizmirene dospjele obveze može se samo procjenjivati i nagađati.

Jednostavno za to ne postoje točni podaci niti tijelo ili institucija koja se time službeno bavi. Ne postoje državne institucije kojima bi to trebala biti obveza, banke to rade samo za sebe i za svoje komitente i ne smiju takve podatke objavljivati, a ne čine to ni nelikvidna poduzeća jer ni njima nije stalo da se ti podaci publiciraju.

Vjerovnicima bi vjerojatno popis nelikvidnih tvrtki dobro došao da budu oprezniji pri sklapanju kupoprodajnih ugovora s potencijalnim poslovnim partnerima, ali im ne bi pomoglo za naplatu nenaplaćenih potraživanja. I oni vode podatke samo za sebe i eventualno ih razmjenjuju sa svojim poslovnim partnerima da bi zajednički pronašli mogućnost naplate svojih potraživanja.

Banke imaju podatke o blokiranim transakcijskim računima koji se vode u tim bankama, a tvrtke mogu imati veći broj transakcijskih računa u više banaka pa ni podaci iz jedne banke nisu mjerodavni i kad bi bili dostupni, a gotovo je nemoguće osigurati podatke iz više banaka (domaćih i stranih) u kojima se nalaze računi poduzeća.

Podatke o blokiranim transakcijskim računima poduzeća ima i Centralna banka BiH, ali se ni iz tih podataka ne može točno utvrditi koliki su iznosi ukupnih nenaplaćenih potraživanja svih poduzeća i drugih pravnih osoba koji imaju transakcijske račune.

Kako je problem nelikvidnosti postao izražen, velik i opće prisutan poduzete su već ranije određene mjere³ kojima je utvrđena obveza svim ovlaštenim organizacijama za

³ Obveza objavljivanja nesolventnih tvrtki, Zakon o finansijskom poslovanju čl. 16.a; Službene novine F BiH 13/00.

obavljanje platnog prometa (OOPP) da mjesečno objavljuju popis pravnih osoba kojima su blokirani transakcijski računi po bilo kojem osnovu.⁴

Popis tvrtki čiji su računi blokirani objavljuje se svaki mjesec u Službenim novinama F BiH s naznakom jesu li im računi bili blokirani do 30, do 90 ili više od 90 dana, a za tvrtke čiji su računi blokirani više od 90 dana podaci se objavljuju i svim narednim mjesecima dok se račun ne deblokira.

S obzirom na tako propisanu obvezu iskazivanja stanja s blokiranim računima gotovo je nemoguće utvrditi koliko je mjeseci u godini blokirani račun neke tvrtke, a analizom podataka za svaki mjesec može se zaključiti da su računi nekih tvrtki blokirani i više godina i da su te tvrtke još uvijek aktivne, da nisu pod stečajem i da posluju što je nezamislivo u gospodarskoj praksi zemalja s razvijenim tržišnim gospodarstvom.

Uredbom također nije propisana i obveza objavljivanja podataka o iznosima blokada pa je nemoguće utvrditi o kolikim je ukupno blokiranim sredstvima riječ po pojedinim kategorijama, do 30, do 90 ili o kolikim se iznosima sredstava radi na računima koji su blokirani više od 90 dana.

Nije isključeno da je spomenutom Uredbom namjerno izostavljena obveza objavljivanja svih relevantnih podataka o blokiranim računima jer su u toj skupini i državna tijela vlasti na svim razinama, općine, županije, entiteti i državna razina čiji su računi također blokirani više vremena i s ne malim iznosima sredstava pa je možda i to razlog što ne postoji obveza da se ovi podaci objavljuju s više pojedinosti koje bi mogle koristiti svima, a najviše vjerovnicima.

Neobjavljivanje što više konkretnih podataka o blokiranim računima može ići na ruku samo dužnicima i neurednim platišama, a takvi u svoj krug nelikvidnih mogu uvući i neke druge, a to može samo pogoršati stanje pa bi se i zbog toga trebalo objavljivati takve podatke.

Očito je zbog toga da se to neće moći riješiti bez usvajanja odgovarajućih zakonskih akata, a dok se to ne riješi u društvenom i gospodarskom sustavu će se s postojećim rješenjima više štiti interesi i integritet onih što ne mogu izmirivati svoje obveze i onih što ne plaćaju vjerovnicima za isporučenu robu ili pružene usluge (dužnika), a zbog toga će trpjeti njihovi vjerovnici, oni kojim nisu plaćene njihove obveze i oni koji će im zbog neznanja isporučivati robu i pružati usluge i u buduće jer ne znaju da su nelikvidni.

Sličan je problem i s dostupnim i raspoloživim podacima potraživanjima koji se objavljuju u financijskim izvješćima. Odnose se na ukupna potraživanja, a iz njih se ne može

⁴ Podaci se objavljuju u Službenim novinama F BiH u posebnoj prilogu "Oglaš" pod naslovom "Službene objave" po pojedinim bankama s naslovom "Pregled insolventnih računa" na dan (naveden točan dan, mjesec i godina). U svakom broju službenih novina objavljuju se takvi oglasi za jednu ili više banaka ovisno o raspoloživom prostoru stranica koje se mogu objaviti u pojedinom broju službenih novina. U objavi se navode sljedeći podaci: nazivu pravne osobe, sjedište, broj transakcijskog računa i oznaka koliko je račun blokirani 15, 30 i 90 ili više dana.

saznati kolika su ukupna nenaplaćena dospjela potraživanja, odnosno koliko su ukupne neizmirene obveze po dužničko-vjerovničkim odnosima što bi bilo mnogo zanimljivije i važnije.

Vjerovnicima koji imaju nenaplaćenih potraživanja trebali bi biti na raspolaganju i podaci o tvrtkama kojima su tijela vlasti, inspeksijske službe, SIP-a i druge mjerodavna tijela i službe izdale rješenja o zabrani raspolaganja sredstvima na računu ("stavile zabranu"), a osobito bi to trebalo biti na raspolaganju budućim vjerovnicima da zbog neznanja ne sklapaju poslovne aranžmane s takvim partnerima ako to ne žele.

U nekim slučajevima to može biti ozbiljniji, veći i teži problem nego kod tvrtki koje su postale nelikvidne jer se zabrana raspolaganja sa sredstvima na računu podrazumijeva na vrijeme do konačne odluke (sudske ili nekog drugog tijela), do okončanja pokrenutog postupka, a to nekada može trajati i više mjeseci ili godina ako je riječ o sumnjivim poslovima, pranju novca i sličnim radnjama.

Takve tvrtke mogu zlorabiti podatke o stanju sredstava na svojim računima tako što će potencijalnim vjerovnicima lako dokazati da imaju sredstava na računu i da im računi nisu blokirani, neće im spomenuti da s tim sredstvima ne mogu raspolagati i da imaju izrečenu mjeru zabrane raspolaganja tim sredstvima i tako ih obmanjivati.

Zbog svih navedenih i drugih razloga, zato što ne postoje dostupni raspoloživi podaci o nenaplaćenim potraživanjima, o blokiranim računima i iznosima sredstava blokade, o tvrtkama kojima su izrečene mjere zabrane raspolaganja sredstvima na računima i zbog specifičnosti svakog pojedinog istraživanja, specifičnih ciljeva tvrtki koje provode istraživanja i drugih razloga istraživanja su individualizirana i takva trebaju biti.

To znači da svatko za sebe i za svoje potrebe provodi istraživanja, a osobito to čine poduzeća koja upravljaju rizicima naplate svojih potraživanja da bi se s jedne strane zaštitile od nelikvidnih i poslovnih partnera s nezadovoljavajućom ocjenom boniteta, a s druge strane da bi u poslovanju s onima čije ocjene boniteta zadovoljavaju odabrali najbolje instrumente plaćanja ili instrumente osiguranja naplate svojih potraživanja i smanjile rizike naplate na najmanju moguću mjeru.

3. ISTRAŽIVANJE NENAPLAĆENIH POTRAŽIVANJA

U sustavu kakav je vrijedio sve do reforme platnog prometa⁵ gospodarski subjekti i druge pravne osobe su imale samo jedan transakcijski račun i preko njega su se obavljala sva plaćanja, nije bilo moguće imati više računa niti sakriti koliko ima raspoloživih sredstava, likvidnost ili nelikvidnost.

Nije bilo problema ni naplatiti potraživanja niti provesti blokadu računa, a osobito nije bilo problema s naplatom akceptiranih naloga, naloga za isplatu po sudskim odlukama, po mjenicama i drugim (tada važećim) instrumentima plaćanja i naplate potraživanja.

⁵ Sustav platnog prometa se sve do 2000-te godine obavljao preko jedinstvenog i centraliziranog zavoda za platni promet (ZAP-a)

S obzirom da su i u to vrijeme postojali propisi o prioritetima naplate s blokiranih računa postojala je mogućnost da se neka potraživanja ne naplate, a s obzirom da se radilo o društvenom vlasništvu nad svim sredstvima i izravnom utjecaju državnih tijela na sve gospodarske i financijske tijekove pravni subjekti su mogli nastavljati raditi i s blokiranim računima ako su takve bile političke odluke, mogla su se vršiti i plaćanja preko blokiranih računa pa čak i naplaćivati potraživanja po prioritetima ili bez prioriteta.

Nažalost, praksa poslovanja tvrtki koje imaju blokirane račune nastavila se i nakon provedene reforme platnog prometa i ukidanja ZAP-a na taj način što su tvrtke otvarale druge (nove) transakcijske račune u drugim bankama kad bi im se blokirao račun u jednoj banci, a tako čine i sada.

Svakako da nije problem u novom sustavu, već u njegovoj dosljednoj ne provedbi i neizgrađenosti svih drugih sustava, a prije svega pravnog, gospodarskog i tržišnog i u nefunkcioniranju pravne države.

Banke kao ovlaštene organizacije platnog prometa nisu imale obvezu (niti je sada imaju) da pri otvaranju transakcijskih računa traže potvrde odgovornih osoba da nemaju blokiranih računa u drugim bankama, a to su obilato koristili i zlorabili upravo vlasnici nelikvidnih tvrtki.

Likvidne i druge tvrtke koje su otvarale više računa uglavnom su to radile da bi se osigurale od rizika propadanja banke s kojom su radile što je normalno, razumljivo i poslovno, a ne da bi prikrivale svoju nelikvidnost, da bi svojim budućim vjerovnicima prikazivale netočne podatke i sl. kao što su to radile nelikvidne i tvrtke s blokiranim računima.

U nekim slučajevima su i odgovorni dužnosnici u bankama svjesno i namjerno tražile olakotne okolnosti za otvaranje računa kako bi privukle klijente i imale više korisnika za usluge platnog prometa i za druge vlastite proizvode (kredite, garancije i sl.), a osobito ako takvim ponašanjem nisu izravno kršili zakonske odredbe ili kad za takve propuste i prekršaje nisu bile prekršajne kazne ili krivična odgovornost.

Vjerojatno se u nekim bankama i u nekim slučajevima tako postupalo i kad se znalo da vlasnici tvrtki tako pokušavaju riješiti probleme s blokiranim računima u drugoj banci, a to pokazuje neposlovnost, nesposobnost i izvjesnu naivnost menadžmenta jer neuredan platiša u jednoj banci neće biti uredan i ni u drugoj i s takvim poslovnim partnerima ne može nitko zaraditi.

S takvim poslovnim partnerom mogu samo malo i privremeno zaraditi oni što to čine zbog osobne koristi, a s obzirom da su takve mogućnosti povezane izravno ili neizravno s kriminalnim radnjama ni te mogućnosti razumnima ne bi trebale biti razlogom da se tako ponašaju.

4. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Za potrebe istraživanja urađen je upitnik koji se sastoji od određenog broja pitanja. Prva četiri pitanja za poduzeća se odnose na obilježja poduzeća (naziv i sjedište poduzeća, temeljna djelatnost, broj zaposlenih i karakter vlasništva).

Pitanja od rednog broja 5. do broja 10. odnose se na obilježja ispitanika: spol, dob, školsku spremu, radno mjesto i status u poduzeću, a pitanja od 11. do 23. na obilježja potraživanja iz kojih se mogu dobiti podaci o tome ima li poduzeće dospjelih nenaplaćenih potraživanja, kolika su nenaplaćena potraživanja u posljednjih pet godina, koliki je iznos dospjelih nenaplaćenih potraživanja, koliko su "stara" nenaplaćena potraživanja, jesu li nenaplaćena potraživanja utužena ili nisu, iskustva s naplatom dospjelih potraživanja, načinima naplate potraživanja koja se nisu mogla naplatiti na ugovoreni način, strukturi nenaplaćenih potraživanja po načinu ugovaranja plaćanja, razlozima zbog kojih su vjerovnici isporučivali robu nesigurnim platišama, zašto isporučitelji robe nisu insistirali na bankovnim garancijama svojih dužnika, o nenaplaćenim potraživanja iz inozemstva, o razlozima zbog kojih tvrtke nemaju problema s naplatom potraživanja iz inozemstva i problemima naplate potraživanja u javnim i privatnim poduzećima.

O obilježjima instrumenata osiguranja plaćanja i naplate potraživanja podaci su prikupljeni iz pitanja 24 do 26: jesu li korišteni instrumenti osiguranja naplate potraživanja, koji su instrumente naplate i osiguranja naplate korišteni i ocjena kvalitete korištenih instrumenata osiguranja naplate potraživanja.

Pitanja od 24. do 35. se odnose na obilježja tvrtki dužnika i dugovanja: o strukturi tvrtki dužnika, o strukturi dugovanja, o broju dana koliko je tvrtka bila nelikvidna, o razlozima sklapanja ugovora i kad se zna da se neće moći platiti vjerovnicima, o razlozima ne uzimanja bankovnih garancija, zašto se mjenica i drugi instrumenti osiguranja naplate nisu pokušavali naplatiti u ranijem razdoblju (čim su dospjela potraživanja), o naplati potraživanja po sudskim odlukama, o visini otpisanih potraživanja, o broju poduzeća u stečaju i o broju likvidiranih poduzeća.

Tablica 1: Poduzeća prema djelatnosti i obliku vlasništva

	Djelatnosti	Ukupno	Oblici vlasništva	
			državno vlasništvo	privatno vlasništvo
1.	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	467	35	432
2.	Rudarstvo	145	21	124
3.	Prerađivačka industrija	3880	58	3.822
4.	Građevinarstvo	1888	28	1.860
5.	Trgovina i dr.	9753	70	9.683
6.	Ugostiteljstvo	627	15	612
7.	Financijsko posredovanje	169	25	144
8.	Ostale djelatnosti	6092	1.389	4.703
	Ukupno	23021	1.641	21.380

5. ISTRAŽIVANJE NENAPLAĆENIH POTRAŽIVANJA U PODUZEĆIMA

Poduzeća ili gospodarski subjekti u BiH kao i u drugim tranzicijskim zemljama posluju u uvjetima u kojim ne vrijede stari napušteni zakoni i sustav državno-planskog

(samoupravnog) gospodarskog sustava i u kojima nije izgrađen novi sustav tržišnog gospodarstva koji se temelji na privatnom vlasništvu i slobodnom poduzetništvu i drugim elementima i komponentama toga sustava.

Skupinu državnih i javnih (ranije društvenih) poduzeća čini veći broj srednje velikih i velikih poduzeća i manji broj najvećih (strateških) poduzeća. Javna (ranije društvena) poduzeća su iz različitih područja djelatnosti kao što su pošta i telekomunikacije, elektroprivreda, željeznica i dr. te poduzeća koja se bave eksploatacijom prirodnih bogatstava kao što su rudnici, šume, minerali, sirovine, zemljište i druga.

Bez obzira na velik broj poduzeća u privatnom vlasništvu (više od 25.000) i manje od 5% od toga broja poduzeća u državnom i javnom vlasništvu (samo 1234 poduzeća u Federaciji BiH) neprivatizirana poduzeća stvaraju 65% društvenog bruto proizvoda, odnosno udio privatnog sektora u BDP je u 2000. ož godini iznosio samo 35%.⁶

Poslovanje poduzeća u državnom (ranijem društvenom) vlasništvu u cjelini je nezadovoljavajuće. Neke tvornice i gospodarski subjekti uopće ne rade ili rade samo djelomice (i s malim kapacitetom) u odnosu na razdoblje prije početka tranzicije. Velik broj ih je uništen u ratu a neke (i od onih što nisu uništene u ratnim razaranjima) nisu ni počele s radom jer nisu prilagođene tržišnom gospodarstvu.

Ni za jedne ni druge ne mogu se naći izvori financiranja za obnovu, rekonstrukciju i restrukturiranje niti će to biti moguće dok se ne provede privatizacija, a ona se teško provodi, pored ostalog, i zato što "postoji strah" da se netko ne obogati pa se traže razlozi za odlaganje privatizacije.

Na taj se način osigurava propadanje i ono malo imovine što se mogla koristiti, onemogućuju bivšim djelatnicima ponovno uposlenje, smanjuje vrijednost imovine (što vjerojatno odgovara i budućim vlasnicima, ali ne i društvu) i gube tržišne pozicije, u dijelu koje su objektivno postojale, što će imati negativne učinke i na buduće poslovanje.

Među gospodarskim subjektima najveći broj ih je u privatnom vlasništvu, neki su u postupku privatizacije (od 1254 poduzeća u F BiH s procijenjenih 19.361.030.613 KM društvenog – državnog – kapitala), a privatizacija u javnim i najvećim državnim (ranijim društvenim) poduzećima (84 poduzeća u F BiH s više od 60% ukupno procijenjenog društvenog kapitala) je tek počela ili u pripremi.⁷

Razvijenost gospodarstva u F BiH se može ocijeniti usporedbom temeljnih ekonomskih pokazatelja iz 1990. (odnosno 1991.) godine.⁸

Iz navedenih podataka je vidljivo da su samo prosječne plaće u 2004. godini veće za gotovo 22% od prosječnih plaća u 1991. godini, a u odnosu na tu godinu (1991.) povećao se i uvoz (indeks je 364,2). Svi ostali pokazatelji gospodarskog razvitka lošiji su nego prije 15 godina, odnosno nisu dosegli prijeratnu razinu. BDP je dosegao samo 82,1% BDP-a iz

⁶ Ljubić, F.: Strategije gospodarskog razvitka, Fram, Mostar 2005. str. 77.

⁷ Ljubić, F.: Strategije gospodarskog razvitka, Fram, Mostar 2005. str. 77.

⁸ Ljubić, F.: Strategije gospodarskog razvitka, Fram, Mostar 2005. str. 79. i Statistički Godišnjak F BiH 2005 str. 90.

1991. godine, BDP po stanovniku samo 97,3%, izvoz robe samo 95,8 % prijeratnog izvoza, a zaposlenost tek 61,5 % prijeratne zaposlenosti, a slični se zaključci mogu izvući i iz analize pokazatelja u sljedećim tablicama.

Tablica 2: Temeljni ekonomski pokazatelji razvitka gospodarstva

Pokazatelji	1991.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	% (04/91)
BDP (u milijardama \$)	6,88	3,36	3,16	3,33	3,82	4,11	5,65	82,1
Broj zaposlenih (u 000)	631	408	411	407	394	387	388	61,5
Izvoz robe (u milijunima\$)	1417	518	675	752	729	1039	1357	95,8
Uvoz robe (u milijunima\$)	1120	2431	2290	2463	2670	3334	4079	364,2
Prosječne plaće (u KM)	438	375	413	443	483	524	534	121,9
BDP po stanovniku u \$	2.150	1.192	1.133	1.179	1.350	1.680	1.984	92,3

Federalni zavod za statistiku obavezan je voditi Registar poslovnih subjekata sukladno Zakonu o Standardnoj klasifikaciji djelatnosti u F BiH,⁹ Odluci o Standardnoj klasifikaciji djelatnosti u F BiH,¹⁰ Pravilniku o razvrstavanju subjekata prema Standardnoj klasifikaciji u F BiH¹¹ i Pravilnika o dodjeljivanju identifikacijskih brojeva i poreznoj registraciji poreznih obveznika na teritoriji F BiH,¹² a u Registar su upisane sve pravne osobe, njihovi dijelovi i fizičke osobe - obrtnici. Broj registrirano pravnih osoba u F BiH je prikazan u sljedećoj tablici.¹³

Tablica 3: Registrirane pravne osobe prema područjima SKD

Djelatnosti	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
1. Poljoprivreda, lov i šumarstvo	746	833	542	523	621
2. Rudarstvo	169	193	143	140	152
3. Prerađivačka industrija	5.618	6.064	4.040	3.774	4.035
4. Građevinarstvo	3.619	3.733	1.972	1.807	1.928
5. Trgovina i dr.	20.071	20.940	10.385	9.005	9.831
6. Ugostiteljstvo	1.049	1.121	663	592	653
7. Financijsko posredovanje	180	232	188	173	200
8. Ostale djelatnosti	14.157	15.937	11.777	11.477	13.198
Ukupno*	45.609	49.053	29.710	27.491	30.618

*Uključena tijela državne vlasti i lokalne samouprave
 **Prelaskom na 13-to brojčani identifikacijski broj Federalni zavod za statistiku i Porezna uprava F BiH preregistrirale su samo aktivne pravne osobe

⁹ Službene novine Federacije BiH, br. 6/95

¹⁰ Službene novine Federacije BiH, br. 28/98

¹¹ Službene novine Federacije BiH, br. 46/98

¹² Službene novine Federacije BiH, br. 39/02

¹³ Statistički godišnjak Federacije BiH za 2005. god. str. 39.

Registrirane pravne osobe prema djelatnosti i podrijetlu kapitala prikazane su u tablici 4.¹⁴

Tablica 4: Registrirane pravne osobe prema djelatnosti i podrijetlu kapitala

	Djelatnosti	Ukupno	Kapital				
			domaći	strani	mješoviti	iz b.SFRJ	nema
1.	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	621	599	6	12	3	1
2.	Rudarstvo	23	22	1	0	0	0
3.	Prerađivačka industrija	4.035	3.560	166	210	99	0
4.	Građevinarstvo	1.928	1.809	45	40	34	0
5.	Trgovina i dr.	9.831	8.727	550	268	286	0
6.	Ugostiteljstvo	653	600	27	13	13	0
7.	Financijsko posredovanje	200	127	19	27	14	13
8.	Ostale djelatnosti	13.327	8.135	274	158	130	*4.630
	Ukupno	30.618	23.579	1.088	728	579	4.644

* Gotovo sve su iz "javne uprave i obrane, zdravstvene i socijalne zaštite i ostalih društvenih, socijalnih i uslužnih djelatnosti"

Registrirane pravne osobe prema djelatnosti i obliku organiziranja prikazane su u tablici 5.¹⁵

Tablica 5: Registrirane pravne osobe prema djelatnosti i obliku organiziranja

Djelatnosti	Ukupno	Oblici organiziranja					
		javna pod.	dion. društva	društ. s ogr. jems.	koman. društva	društvo s n. sol od.	ostali oblici
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	621	13	21	444	0	0	143
Rudarstvo	152	0	13	135	0	0	4
Prerađivačka industrija	4.035	4	275	3.722	0	1	33
Građevinarstvo	1.928	9	82	1.807	1	1	28
Trgovina i dr.	9.831	0	145	9.559	0	3	124
Ugostiteljstvo	653	1	37	606	0	0	9
Financijsko posredovanje	200	0	79	81	0	0	40
Ostale djelatnosti	13.198	175	120	4.626	1	3	8.273
Ukupno	30.618	202	772	20.980	2	8	8.654

¹⁴ Statistički godišnjak Federacije BiH za 2005. god. str. 41.

¹⁵ Statistički godišnjak Federacije BiH za 2005. god. str. 42.

Registrirane pravne osobe prema djelatnosti i obliku vlasništva prikazane su u tablici 6.¹⁶

Tablica 6: Registrirane pravne osobe prema djelatnosti i obliku vlasništva

	Djelatnosti	Ukupno	Oblici vlasništva					
			drža. vlasn.	društ. vlasn.	priv. vlasn.	zad. vlasn.	mješ. vlasn.	nema vlasn.
1.	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	621	35	2	432	136	15	1
2.	Rudarstvo	152	21	0	124	0	7	0
3.	Prerađivačka industrija	4.035	58	6	3.822	17	132	0
4.	Građevinarstvo	1.928	28	2	1.860	17	21	0
5.	Trgovina i dr.	9.831	70	0	9.683	16	61	1
6.	Ugostiteljstvo	653	15	1	612	5	20	0
7.	Financijsko posredovanje	200	25	0	144	1	12	18
8.	Ostale djelatnosti*	13.198	1.389	2	4.703	44	98	6.962
	Ukupno	30.618	1.641	13	21.380	236	366	6.982

* Najviše ih je iz "javne uprave i obrane, zdravstvene i socijalne zaštite i ostalih ih društvenih, socijaln i uslužnih djelatnosti"

Bruto domaći proizvod u tekućim cijenama prikazan je u tablici 7.¹⁷

Tablica 7: Bruto domaći proizvod, tekuće cijene

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
BDP u 000 000 KM	6.142	6.722	7.273	7.943	8.268	8.897
BDP u 000 000 USD	3.348	3.172	3.328	3.824	4.770	5.647
Stanovništvo u 000	2.808	2.801	2.823	2.832	2.839	2.847
BDP po stanovniku u KM	2.187	2.400	2.577	2.805	2.912	3.125
BDP po stanovniku u USD	1.192	1.133	1.179	1.350	1.680	1.984
Prosječan tečaj 1USD = KM	1,834	2,119	2,186	2,077	1,734	1,576

Proizvodnja, međufazna potrošnja, dodana vrijednost i BDP prikazani su u tablici 8.¹⁸

Tablica 8: Proizvodnja, međufazna potrošnja, dopdana vrijednost i BDP u 000 000 KM

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Proizvodnja	11.093	12.078	12.691	13.717	14.359	15.599
Međufazna potrošnja	6.087	6.729	6.905	7.435	7.861	8.573
Dodabna vrijednost	5.006	5.349	5.786	6.282	6.498	7.026
Porezi na proizv minus subvencije	1.154	1.374	1.488	1.661	1.770	1.872
Bruto domaći proizvod	6.142	6.723	7.274	7.943	8.268	8.898

¹⁶ Statistički godišnjak Federacije BiH za 2005. god. str. 43.

¹⁷ Statistički godišnjak Federacije BiH za 2005. god. str. 90.

¹⁸ Statistički godišnjak Federacije BiH za 2005. god. str. 90.

Ukupne investicije u razdoblju 1999. do 2004. godine prikazani su u tablici 9.¹⁹

Tablica 9: Investicije u razdoblju 1999. - 2004.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Investicije u KM u 000 000KM	1.280	1.506	1.518	17.828	17.768	1.072
Investicije u USD u 000 000 USD	699	711	694	858	1.025	1.252

Vrijednost vanjskotrgovinske razmjene Bosne i Hercegovine u razdoblju od 2000. do 2005. godine je prikazana u tablici 10.²⁰

Tablica 10: Vanjskotrgovinska razmjena u milijunima KM

Godina	Izvoz	Uvoz	Saldo	% Izvoz/uvoz	Nominalni BDP, mil KM, tekuće cijene	Saldo u mil. USD
	1	2	3	4 = (1/2)*100		
1988	1.168	6.651	-5.483	17,6		
1999	1.527	7.579	-6.052	20,1	9.752	-3.300
2000	2.398	8.267	-5.869	29	10.908	-2.770
2001	2.480	8.951	-6.471	27,7	11.909	-2.958
2002	2.285	9.177	-6.892	24,9	12.650	-3.341
2003	2.548	9.728	-7.180	26,2	13.324	-4.157
2004	3.280	10.437	-7.157	31,3	14.658	-4.569
2005	4.082	11.917	-7.835	34,3	15.749	-4.957
2006	5.261	11.916	-6.655	44,2	19.920	-4.957

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Uzorkom je obuhvaćeno 400 poduzeća od kojih su 320 poduzeća u privatnom vlasništvu, a 80 poduzeća je neprivatizirano među kojima su i poduzeća koja će se privatizirati (djelomično ili u cijelosti) u postupku privatizacije i poduzeća koja se neće privatizirati, koja će ostati državna ili javna kao što su i sada.

Podaci su prikupljeni anketnim upitnicima s unaprijed pripremljenim pitanjima, a popunjenost upitnika i vraćeni odgovori upućuju na zaključak da su pitanja u svezi naplatom potraživanja, rizicima naplate potraživanja i instrumentima naplate i osiguranja naplate zanimljiva i aktualna, da su to problemi koji zabrinjavaju gotove sve gospodarske subjekte i da svi očekuju poboljšanje stanja likvidnosti.

Od ukupno poslanih 320 upitnika za privatna poduzeća prikupljeni su podaci od 174 ispitanika (većinskih vlasnika i odgovornih osoba) što predstavlja 54% ispitanika, a iz skupine neprivatiziranih poduzeća podaci su prikupljeni od njih 46 ili 57%.

Na sva pitanja u svezi s problemima naplate njihovih potraživanja odgovorili su gotovo svi ispitanici, 92% ispitanika u privatnim poduzećima i 94% ispitanika u

¹⁹ Statistički godišnjak Federacije BiH za 2005. god. str. 102.

²⁰ Centralna banka BiH, Bilten br. 4. str. 178. i str 12. (za nominalni BDP).

neprivatiziranim poduzećima, a na sva pitanja o problemima neplaćanja obveza svojim vjerovnicima odgovorio je manji broj ispitanika i to 63% iz neprivatiziranih poduzeća i samo 51% ispitanika iz privatnih poduzeća.

Postoje značajne razlike u odgovorima na gotovo sva pitanja ispitanika u privatnim i neprivatiziranim poduzećima osim u odgovorima na pitanje "koji su glavni razlozi zbog kojih ne izmirujete obveze prema vašim vjerovnicima" koji se ne razlikuju (glavni i najveći razlog za to je "što im nisu platili njihovi dužnici").

U poduzećima ne postoji velika razlika u naplati potraživanja po kategorijama potraživanja, a u bankama postoje značajne razlike i rizici u naplati potraživanja od stanovništva i gospodarskih tvrtki.

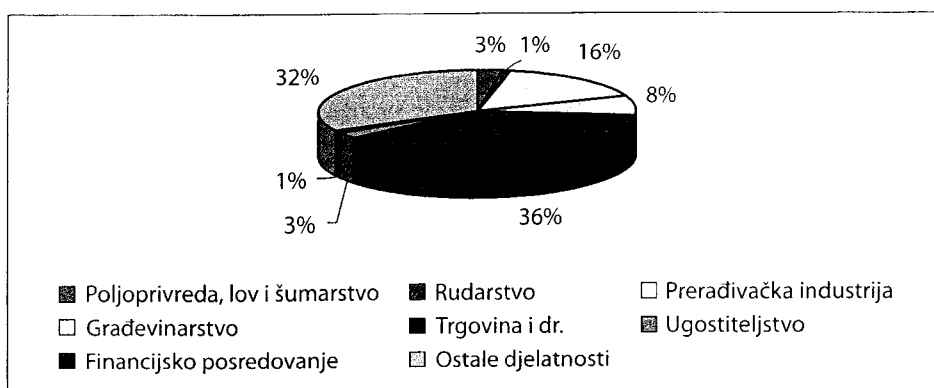
Od ukupno registriranih 23.021 privatnih i neprivatiziranih poduzeća njih 21.380 je u privatnom vlasništvu, a 1.641 u državnom (ranijem društvenom) vlasništvu među kojima su i javna poduzeća. Neka državna (društvena) poduzeća će se privatizirati (djelomično ili u cijelosti), a neka će i dalje ostati javna kao što su i sada.

Među poduzećima koja su obuhvaćena istraživanjem najviše ih je iz trgovačke djelatnosti, prerađivačke, građevinarstva, i ostalih djelatnosti kao što se može ocijeniti iz sljedeće tablice:

Tablica 11: Poduzeća prema djelatnosti i obliku vlasništva

Djelatnost	Ukupno	Državna	Privatna
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	17	11	6
Rudarstvo	12	8	4
Prerađivačka industrija	93	30	63
Građevinarstvo	34	6	28
Trgovina i dr.	161	7	154
Ugostiteljstvo	32	5	27
Financijsko posredovanje	8	3	5
Ostale djelatnosti	43	10	33
Ukupno	400	80	320

Graf 1: Djelatnost istraživanih poduzeća

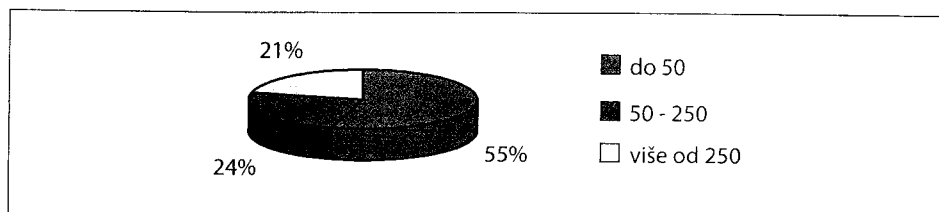

Broj zaposlenih u privatnim i neprivatiziranim poduzećima je prikazan u tablici 12 i pripadajućem grafikonu.

Tablica 12: Broj zaposlenih

Broj zaposlenih	Broj poduzeća					
	Privatnih	%	Državnih	%	Ukupno	%
do 50	117	67	3	7	120	55
50 - 250	34	20	19	41	53	24
više od 250	23	13	24	52	47	21
Ukupno	174	100	46	100	220	100

Graf 2: Broj zaposlenih

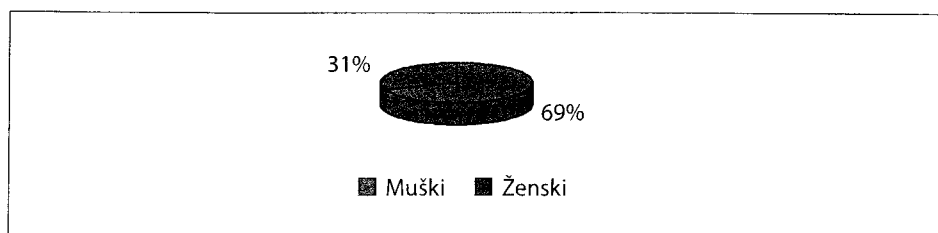

Od obilježja ispitanika istraženi su spol, njihova dob, školska sprema i radni staž, a rezultati su prikazani u sljedećim tablicama i na pripadajućim im grafikonima.

Tablica 13: Spol ispitanika

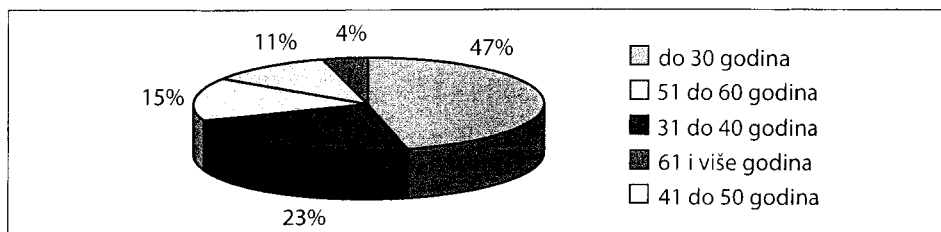
Spol ispitanika	Poduzeća					
	Privatna	%	Državna	%	Ukupno	%
Muški	123	71	29	63	152	69
Ženski	51	29	17	37	68	31
Ukupno	174	100	46	100	220	100

Graf 3: Spol ispitanika

Tablica 14: Dob ispitanika

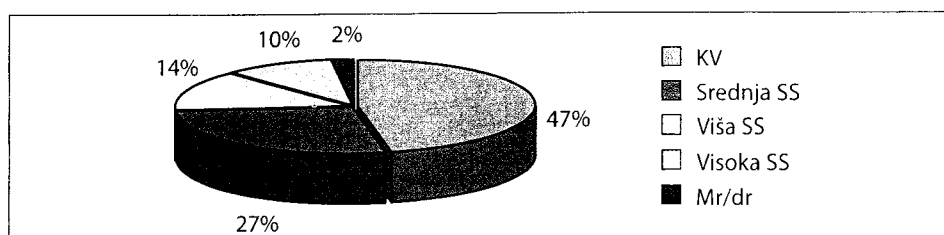
Dob ispitanika	Poduzeća					
	Privatna	%	Državna	%	Ukupno	%
do 30 godina	92	53	10	22	102	46,36363636
31 do 40 godina	44	25	7	15	51	23,18181818
41 do 50 godina	21	12	12	26	33	15
51 do 60 godina	12	7	13	28	25	11,36363636
61 i više godina	5	3	4	9	9	4
Ukupno	174	100	46	100	220	100

Graf 4: Dob ispitanika

Školska sprema ispitanika prikazana je u tablici 15 i na grafikonu 5, a radni staž u tablici 16 i grafikonu 6.

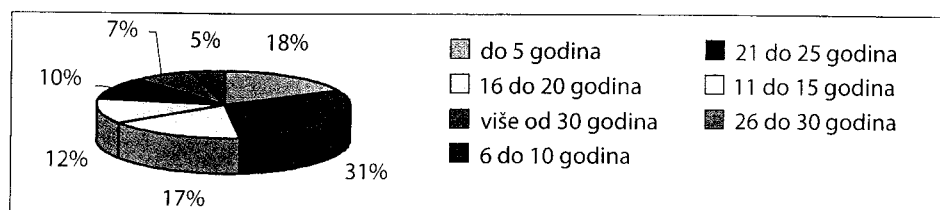
Tablica 15: Školska sprema ispitanika

Školska sprema	Poduzeća					
	Privatna	%	Državna	%	Ukupno	%
KV	81	47	0	0	81	37
Srednja SS	47	27	0	0	47	21
Viša SS	25	14	19	41	44	20
Visoka SS	18	10	25	55	43	20
Mr/dr	3	2	2	4	5	2
Ukupno	174	100	46	100	220	100

Graf 5: Školska sprema

Tablica 16: Radni staž

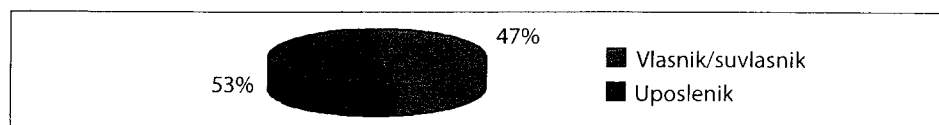
Radni staž	Poduzeća					
	Privatna	%	Državna	%	Ukupno	%
do 5 godina	37	21	3	7	40	18
6 do 10 godina	62	36	4	9	66	30
11 do 15 godina	33	19	5	11	38	17
16 do 20 godina	17	10	10	22	27	12
21 do 25 godina	12	7	11	24	23	10
26 do 30 godina	9	5	7	15	16	7
više od 30 godina	4	2	6	13	10	5
Ukupno	174	100	46	100	220	100

Graf 6: Radni staž ispitanika

S obzirom na status u poduzećima ispitanici vlasnici/suvlasnici ili uposlenici u privatnim poduzećima, a menadžeri i ne menadžeri u državnim (neprivatiziranim) poduzećima stanje je sljedeće.

Tablica 17: Status u poduzeću

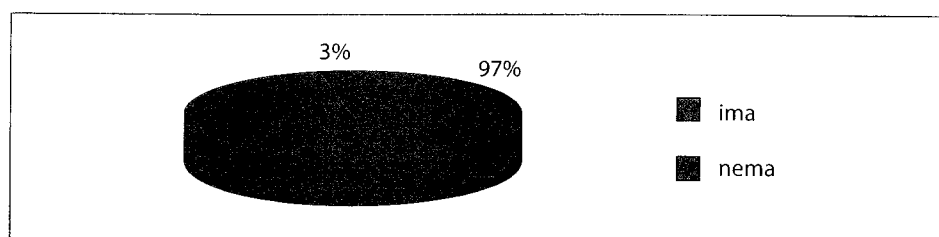
Status u poduzeću	Privatna	%
Vlasnik/suvlasnik	82	47
Uposlenik	92	53
Ukupno	174	100
	Državna	%
Menadžer	21	46
Ne menadžer	25	54
Ukupno	46	100

Graf 7: Status u privatnom poduzeću

Nenaplaćenih potraživanja imaju gotovo sva poduzeća (97% ispitanika), a samo 7% ispitanika u privatnim poduzećima izjasnilo se da njihova poduzeća nemaju nenaplaćenih potraživanja.

Tablica 18: Ima li poduzeće nenaplaćenih potraživanja

	Poduzeća					
	Privatna	%	Državna	%	Ukupno	%
ima	167	96	46	100	213	97
nema	7	4	0	0	7	3
Ukupno	174	100	46	100	220	100

Graf 8: Imaju li poduzeća nenaplaćenih potraživanja

Do točnih i konkretnih podataka o iznosima nenaplaćenih potraživanja u istraživanjima nije se moglo doći zbog toga što su to podaci koji se u nekim slučajevima tretiraju kao poslovna tajna, a još više zbog toga što se objektivno do njih ne može doći. Jednako se to odnosi i na poduzeća i na banke, a banke se i poduzeća, s tim u svezi, razlikuju po više osnova.

Propisima je regulirano da banka moraju izvan bilančno voditi dospjela nenaplaćena potraživanja, a u punom iznosu ih otpisati (voditi ih vanbilančno) ako ih nisu naplatili u roku od 290 dana²¹ nakon dospijeca. Za poduzeća je ta obveza nakon godinu dana. U nekim slučajevima neprivatizirana ni privatna poduzeća ne provode te propise, a privatna poduzeća i ako to čine, rade to na svoj način i kako im odgovara, a ne postoje zakonske kaznene odredbe ako se ti propisi ne provode u cijelosti.

To ne znači da nema problema s naplatom nenaplaćenih potraživanja i da se vjerovnici lako odriču tih potraživanja i da ne poduzimaju sve kako bi ih naplatili.

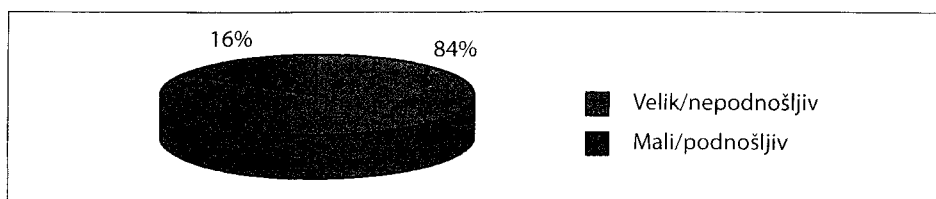
U nekim slučajevima se čeka i pokušava to riješiti nagodbom, kompenzacijom ili na drugi način, a u nekim se pripremaju ili vode sudski postupci pa je zbog toga uistinu teško saznati stvarno stanje niti se ono može sagledati iz analize financijskih izvješća.

Zbog toga se u istraživanjima moralo odustati od izravnih pitanja o konkretnim iznosima nenaplaćenih potraživanja jer ispitanici nisu bili spremni na njih odgovarati, a umjesto tih dali su neizravne odgovore na pitanja o problemima dospjelih nenaplaćenih potraživanja.

²¹ C,D i E nenaplaćena potraživanja

Tablica 19: Koliki je iznos nenaplaćenih potraživanja

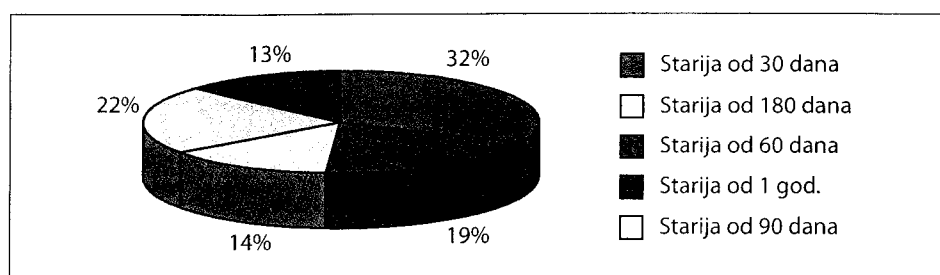
Nenaplaćena potraživanja	Poduzeća					
	Privatna	%	Državna	%	Ukupno	%
Velika/nepodnošljiva	143	82	41	89	184	84
Mala/podnošljiva	31	18	5	11	36	16
Ukupno	174	100	46	100	220	100

Graf 9: Koliki je iznos dospjelih nenaplaćenih potraživanja

Starost dospjelih nenaplaćenih potraživanja prikazana je u sljedećoj tablici i na grafikonu

Tablica 20: Starost nenaplaćenih potraživanja na dan 30.06.07

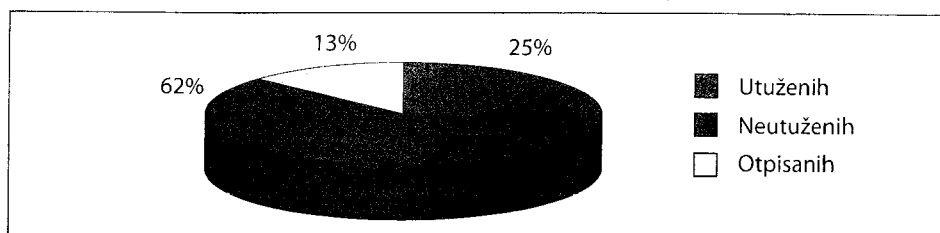
	Potraživanja starija od ... dana (u %)					
	30	60	90	180	1 god.	Ukupno
Privatna poduzeća	32	19	14	22	13	100
Državna poduzeća	11	27	21	17	24	100

Graf 10: Starost nenaplaćenih potraživanja

Status nenaplaćenih potraživanja je prikazan u tablici 21 i grafikonu 11.

Tablica 21: Status nenaplaćenih potraživanja na dan 30.06.07.

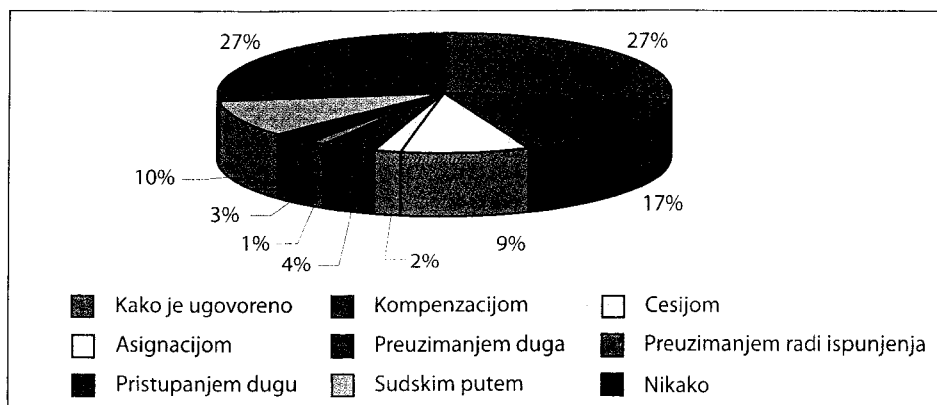
	Postotak nenaplaćenih potraživanja			
	Utuzenih	Neutuzenih	Otpisanih	Ukupno
Privatna poduzeća	24	69	7	100
Državna poduzeća	27	54	19	100
Ukupno	25	62	13	100

Graf 11: Status nenaplaćenih potraživanja

U trenutku davanja odgovora na pitanja iz upitnika o načinu naplate dospjelih nenaplaćenih potraživanja u prosjeku je 27% nenaplaćenih potraživanja naplaćeno poslije isteka roka dospijeća naplate na način kako je ugovoreno (19% kod privatnih poduzeća i 35% kod državnih, neprivatiziranih poduzeća), kompenzacijom 17%, cesijom 9%, asignacijom 2%, preuzimanjem duga 4%, preuzimanjem radi ispunjenja 1%, pristupanjem dugu 3%, sudskim putem 10% i nije naplaćeno nikako 27% dospjelih nenaplaćenih potraživanja (11% kod privatnih i 43% kod neprivatiziranih poduzeća).

Tablica 22: Način na koji su naplaćena dospjela potraživanja

Način na koji su naplaćena dospjela potraživanja	Postotak naplaćenih potraživanja		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
Kako je ugovoreno	19	35	27
Kompenzacijom	22	12	17
Cesijom	11	7	9
Asignacijom	4	0	2
Preuzimanjem duga	8	0	4
Preuzimanjem radi ispunjenja	2	0	1
Pristupanjem dugu	6	0	3
Sudskim putem	17	3	10
Nikako	11	43	27
Ukupno	100	100	100

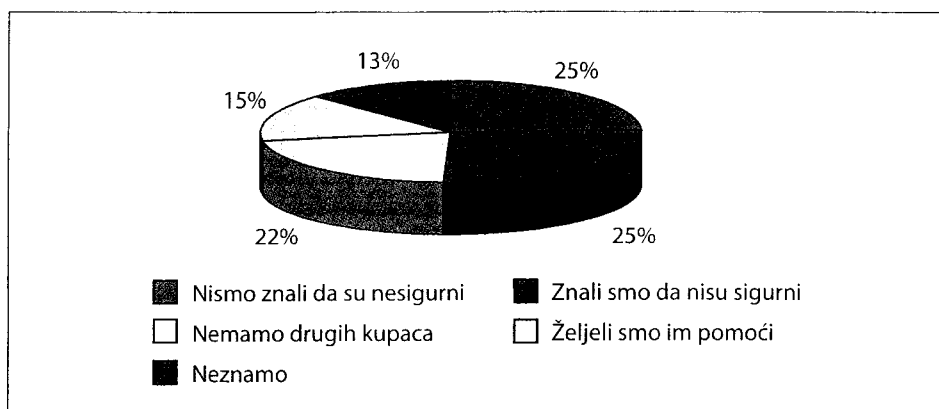
Graf 12: Na koji su način naplaćena dospjela potraživanja

Odgovori na pitanja "Zašto ste isporučivali robu nesigurnim platišama" prezentirani su u tablici 23 i grafikonu 13.

Tablica 23: Zašto ste isporučivali robu nesigurnim platišama

Odgovori	U postocima		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
Nismo znali da su nesigurni	17	32	25
Znali smo da nisu sigurni	37	15	26
Nemamo drugih kupaca	25	19	22
Željeli smo im pomoći	17	13	15
Neznamo	4	21	13
Ukupno	100	100	100

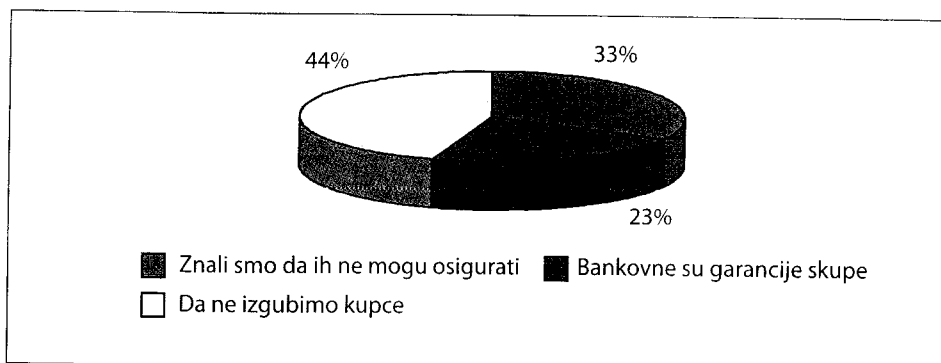
Graf 13: Zašto ste isporučivali robu nesigurnim platišama

Bankovne garancije su jedan od najsigurnijih instrumenata plaćanja i osiguranja naplate potraživanja u svim modelima plaćanja i naplate potraživanja, a ipak se vrlo malo koriste u gospodarskoj praksi. U istraživanjima su nastojalo doći do odgovora i na to pitanje, a rezultati istraživanja su navedeni u tablici 24. i prikazani grafički.

Tablica 24: Zašto niste insistirali na bankovnim garancijama

Odgovori	U postocima		
	Privatna poduzeća	Državna poduzeća	Ukupno
Znali smo da ih ne mogu osigurati	36	29	33
Bankovne su garancije skupe	17	28	23
Da ne izgubimo kupce	47	43	45
Ukupno	100	100	100

Graf 14: Zašto niste insistirali na bankovnih garancijama

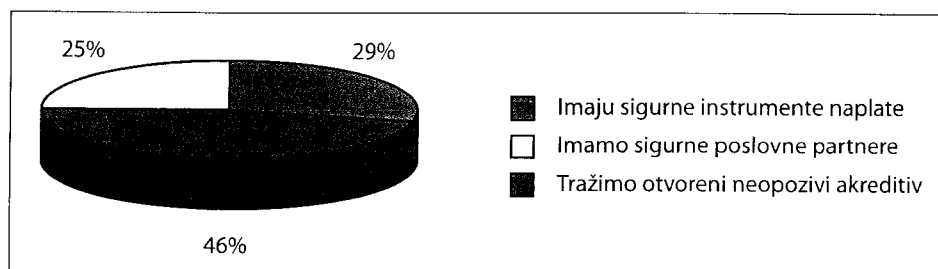
Poduzeća imaju više problema s nenaplaćenim potraživanjima u zemlji nego s naplatom potraživanja od strane inozemnih partnera što pokazuju i podaci u tablicama 25 i 26.

Tablica 25: Imate li nenaplaćenih potraživanja iz inozemstva

Odgovori	U postocima	
	Državna p	Privatna p
Imamo	2	7
Nemamo	98	93
Ukupno	100	100

Tablica 26: Zašto nemate problem s naplatom potraživanja iz inozemstva

Odgovori	U postocima		
	Državna pod.	Privatna pod.	Ukupno
Imaju sigurne instrumente naplate	34	23	29
Tražimo otvoreni neopozivi akreditiv	57	36	47
Imamo sigurne poslovne partnere	9	41	25
Ukupno	100	100	100

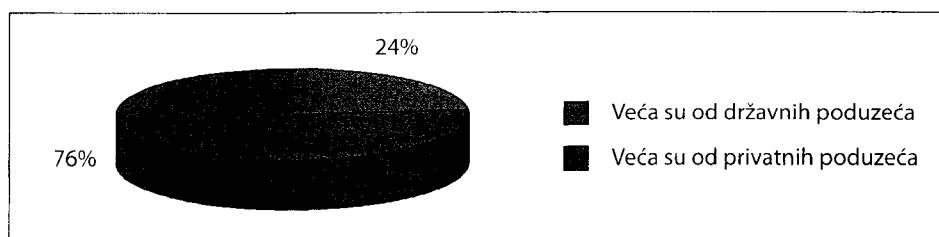
Graf 15: Zašto nemate problema s naplatom potraživanja iz inozemstva

Dospjela nenaplaćena potraživanja neprivatiziranih (državnih) poduzeća su 71% od privatnih poduzeća, a 29% od državnih poduzeća. Kod privatnih poduzeća su 82% od privatnih, a 18% od državnih neprivatiziranih poduzeća.

Tablica 27: Jesu li veća nenapl. potraž. od državnih ili privatnih poduzeća

Odgovori	U postocima		
	Državna pod.	Privatna pod.	Ukupno
Veća su od državnih poduzeća	29	18	24
Veća su od privatnih poduzeća	71	82	77
Ukupno	100	100	100

Graf 16: Nenaplaćena potraživanja od državnih i privatnih poduzeća

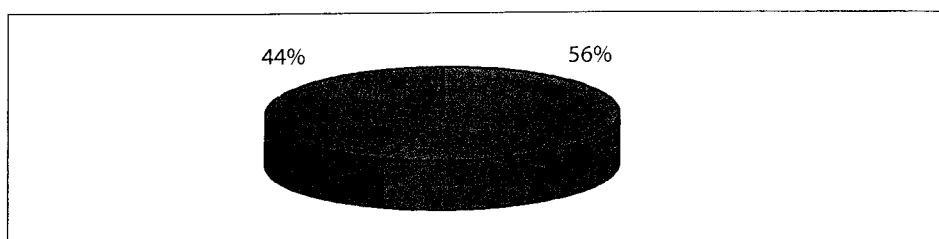

Pri sklapanju poslovnih aranžmana privatna poduzeća manje rabe instrumente osiguranja naplate svojih potraživanja od državnih (neprivatiziranih) poduzeća.

Tablica 28: Jeste li koristili instrumente osiguranja naplate

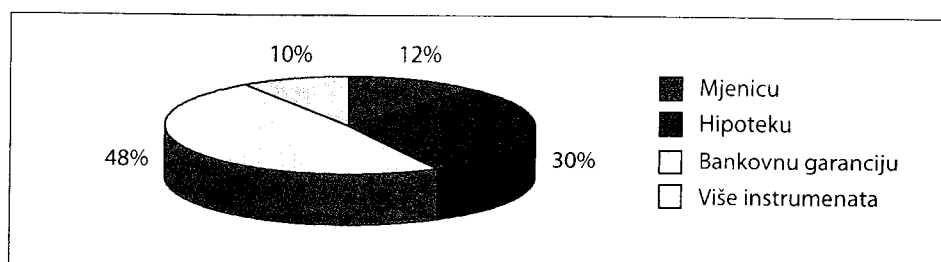
Odgovori	U postocima	
	Državna pod.	Privatna pod.
Jesmo	54	43
Nismo	46	57
Ukupno	100	100

Graf 17: Nenaplaćena potraživanja od državnih i privatnih poduzeća

Tablica 29: Koje ste koristili instrumente osiguranja naplate

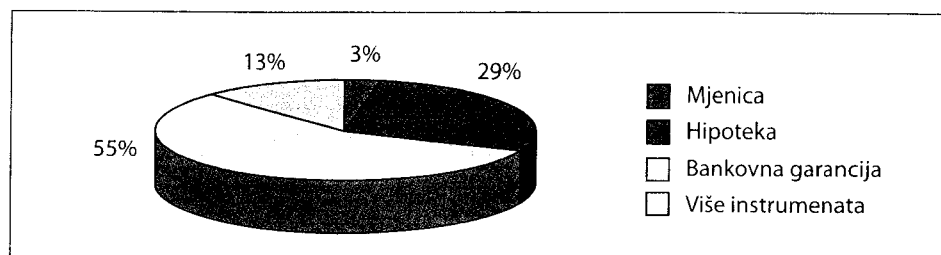
Odgovori	U postocima		
	Državna pod.	Privatna pod.	Ukupno
Mjenicu	14	9	12
Hipoteku	37	24	31
Bankovnu garanciju	46	51	49
Više instrumenata	3	16	10
Ukupno	100	100	100

Graf 18: Koje ste instrumente osiguranja naplate koristili

Ocjena kvalitete instrumenata osiguranja naplate potraživanja se malo razlikuje kod privatnih i neprivatiziranih poduzeća. Najviše se cijeni bankovna garancija pa hipoteka, a mjenica najmanje.

Tablica 30: Ocjena kvalitete instrumenata osiguranja naplate

Odgovori	Postotak kvalitete		
	Državna pod.	Privatna pod.	Ukupno
Mjenica	5	1	3
Hipoteka	39	18	29
Bankovna garancija	45	67	56
Više instrumenata	11	14	13
Ukupno	100	100	100

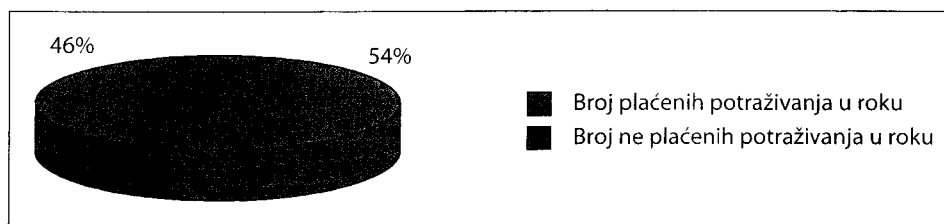
Graf 19: Ocjena kvalitete instrumenata naplate

Struktura tvrtki dužnika i struktura dugovanja prikazana je tablici 31 i na odgovarajućem grafikonu.

Tablica 31: Struktura dugovanja

Odgovori	U postocima		
	Državna pod.	Privatna pod.	Ukupno
Broj plaćenih potraživanja u roku	67	42	54,5
Broj ne plaćenih potraživanja u roku	33	58	45,5
Ukupno	100	100	100,0
Broj pokrenutih sudskih postupaka	27	25	26,0

Graf 20: Struktura dugovanja

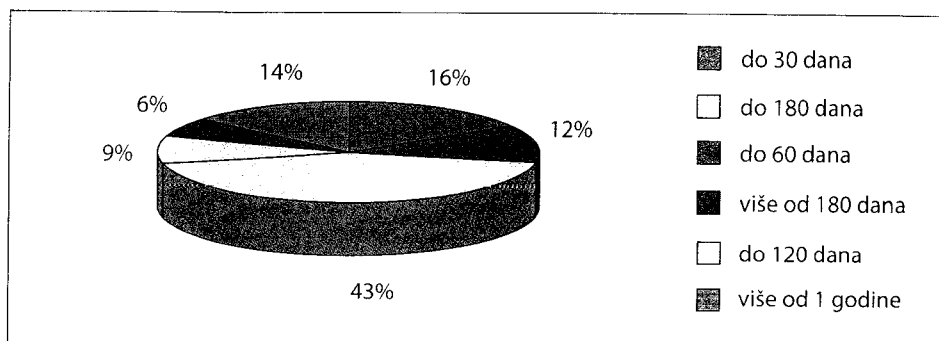
Tablica 32: Broj pokrenutih sudskih postupaka za naplatu

Odgovori	U postocima		
	Državna pod.	Privatna pod.	Ukupno
Broj ne plaćenih potraživanja u roku	33	58	45,5
Broj pokrenutih sudskih postupaka	19	27	23,0

Među tvrtkama dužnicima gotovo da nema razlike između privatnih i državnih (neprivatiziranih) tvrtki s obzirom na to koliko su dana bile blokirane, a ti su podaci navedeni u tablici 33.

Tablica 33: Koliko je dana tvrtka bila nelikvidna

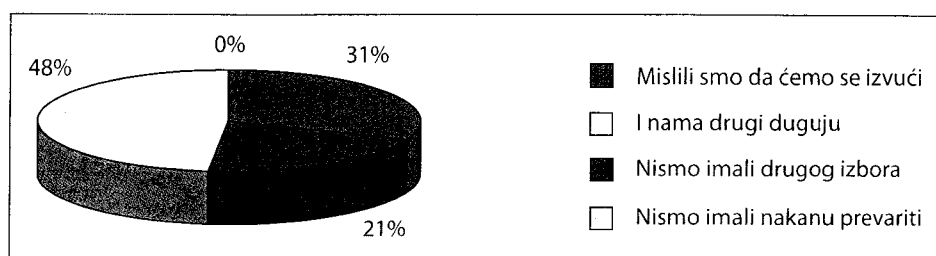
Odgovori	U postocima		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
do 30 dana	9	23	16
do 60 dana	14	11	12
do 120 dana	45	41	43
do 180 dana	10	8	9
više od 180 dana	7	5	6
Više od 1 godine	15	12	14
Ukupno	100	100	100

Graf 21: Koliko je dana tvrtka bila blokirana

Zanimljivi su i odgovori na pitanje "zašto ste sklapali ugovore za koje niste bili sigurni da će te moći platiti" koji su navedeni u tablici 34 i grafički prikazani na odgovarajućem grafikonu.

Tablica 34: Zašto ste sklapali ugovore i kad ste znali da nećete moći platiti

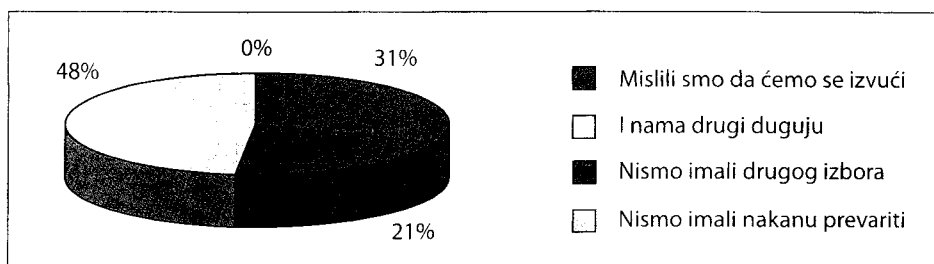
Odgovori	U postocima		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
Mislili smo da ćemo se izvuci	39	24	31
Nismo imali drugog izbora	6	35	21
I nama drugi duguju	55	41	48
Nismo imali nakanu prevariti	0	0	0
Ukupno	100	100	100

Graf 22: Zašto ste sklapali ugovore i kad ste znali da nećete moći platiti

Bez obzira što su bankarske garancije najsigurniji instrument naplate potraživanja i osiguranja naplate potraživanja njihova je primjena u praksi ograničena zbog različitih razloga, a neki od njih su navedeni i u odgovorima ispitanika u tablici 35.

Tablica 35: Zašto banke ne daju bankovne garancije

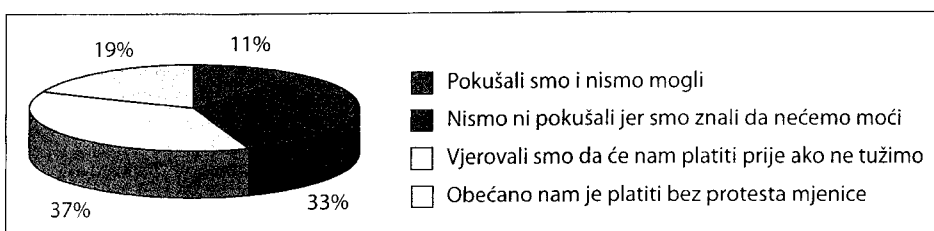
Odgovori	U postocima		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
Poduzeća nemaju sigurne izvore prihoda	11	17	14
Poduzeća nemaju kvalitetno založno pravo	40	36	38
Zbog lošeg boniteta tražitelja garancije	49	47	48
Ukupno	100	100	100

Graf 23: Zašto banke ne daju bankovne garancije

Jednako su zanimljivi i odgovori na pitanja zašto mjenicu kao instrument naplate i osiguranja naplate vjerovnici nisu pokušali naplatiti ranije (u vrijeme dospijeca), a odgovori su prezentirani u tablici 36 i grafikonu 24.

Tablica 36: Zašto niste mjenicu pokušali naplatiti u vrijeme dospijeca

Odgovori	U postocima		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
Pokušali smo i nismo mogli	6	17	11
Nismo ni pokušali jer smo znali da nećemo moći	31	36	33
Vjerovali smo da će nam platiti prije ako ne tužimo	34	39	37
Obećano nam je platiti bez protesta mjenice	29	8	19
Ukupno	100	100	100

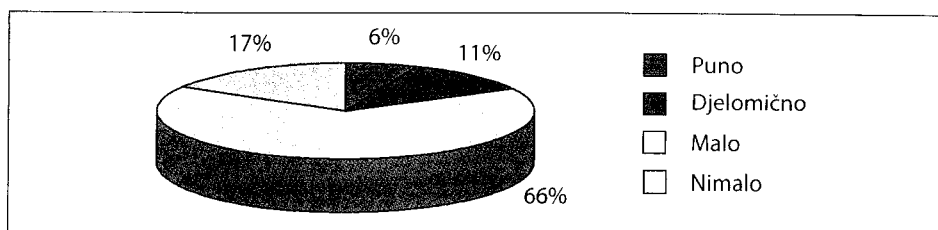
Graf 24: Zašto mjenicu niste pokušali naplatiti ranije

Ni privatna ni državna (neprivatizirana) poduzeća nisu zadovoljni naplatom potraživanja po sudskim odlukama. Ukupno je 91% ispitanika iz privatnih poduzeća odgovorilo da je po odlukama suda naplaćeno malo (77%) i nimalo (14%), a odgovarajući postoci za državna (neprivatizirana) poduzeća su 73% (za odgovore "malo i nimalo"), odnosno 54% (za odgovor "malo") i 19% (za odgovor "nimalo").

Tablica 37: Koliko je naplaćeno po odlukama suda

Odgovori	U postocima		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
Puno	2	11	6
Djelomično	7	16	11
Malo	77	54	66
Nimalo	14	19	17
Ukupno	100	100	100

Graf 25: Koliko je naplaćeno po odlukama suda

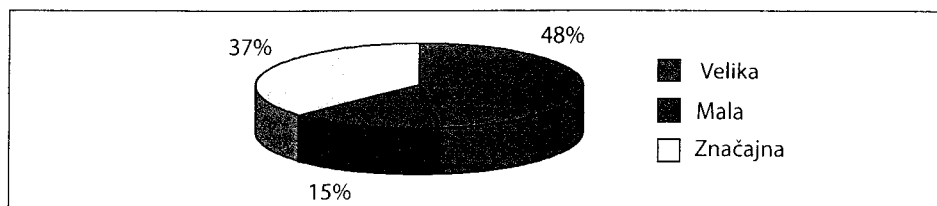

U privatnim poduzećima otpisana potraživanja su velika (44% ispitanika), mala (13% ispitanika) i značajna (43% ispitanika), a u državnim (neprivatiziranim) poduzećima ti postoci su sljedeći: 52% (velika), 17% mala i 31% značajna.

Tablica 38: Kolika su otpisana potraživanja

Odgovori	U postocima		
	Privatna pod.	Državna pod.	Ukupno
Velika	44	52	48
Mala	13	17	15
Značajna	43	31	37
Ukupno	100	100	100

Graf 26: Zašto banke ne daju bankovne garancije

7. ZAKLJUČAK

Problemi s nenaplaćenim potraživanjima u BiH su veliki što se u većini slučajeva ne upravlja učinkovito (ili ne upravlja nikako) rizicima naplate potraživanja, što još uvijek ne funkcionira pravna država prava, što na tržištu i dalje egzistiraju i posluju nelikvidne tvrtke i tvrtke koje bi u državama s razvijenim tržišnim gospodarstvom (u kojima se i upravlja rizicima naplate) bile isključene s tržišta, nad kojima bi se proveo stečajni postupak i koje bi se sanirale ili likvidirale.

Problem je također i zato što se nisu prije sklapanja kupoprodajnih ugovora i uspostavljanja dužničko-vjerovničkih odnosa primjenjivali odgovarajući modeli osiguranja naplate potraživanja ili što se nije primjenjivalo više modela osiguranja jer su se neka potraživanja vjerojatno mogla i naplatiti da su se na vrijeme ugovorile mogućnosti naplate tih potraživanja putem obračunskih modela naplate kao što su kompenzacija, cesija, preuzimanje duga, asignacija i drugi.

Najveći problemi naplate potraživanja su svakako u okruženju tvrtki, u društvenom i gospodarskom sustavu koji nije funkcionalan i osjetljiv na nelikvidne i tvrtke koje ne mogu poslovati uspješno, koji ih ne isključuje s tržišta, kojim im tolerira da se ponašaju različito prema domaćim i stranim vjerovnicima, koji i ne pomišljaju ne platiti obveze stranim vjerovnicima, a tako se ne ponašaju prema domaćim.

Nije mali problem ni to što vjerovnici zanemaruju funkciju upravljanja rizikom naplate potraživanja i pristaju na instrumente plaćanja ili instrumente osiguranja naplate kao da su apsolutno sigurni i ne rizični, a ne znaju da u neizgrađenom društvenom i gospodarskom sustavu i izraženoj općoj nelikvidnosti ni (pojedini) instrumenti osiguranja nisu ono što bi trebali biti, da su svedeni samo na formu i da u većini slučajeva ne znače ništa, da su bezvrijedan papir ili papir koji daje prava ali se ne može unovčiti i pretvoriti u novac ili sredstvo plaćanja kao u drugim sredinama.

bog toga je vrlo važno i u ovim područjima provoditi reforme i uvoditi praksu razvijenih zemalja, koristiti njihova iskustva i izgrađivati društveni i gospodarski sustav koji će pomagati i stimulirati uspješne i one koji rade sukladno zakonskim propisima i moralnim i etičkim načelima, destimulirati one koji se tako ne ponašaju i automatski (po sili zakona) pokretati stečajne postupke protiv onih što su blokirani duže od propisanog roka.

LITERATURA:

1. Allen M.V., Myddelton D.R., *Essential Management Accounting* (second edition) Prentice Hall, 1992.
2. Belak V., Birolla i dr., *Računovodstvene informacije i softver na osobnim kompjutorima*, RRIF plus, Zagreb, 1994.
3. Belak V., *Informacijski sustav menadžerskog računovodstva*, časopis RRI F, br 11. Zagreb, 1993.

4. Belak V., *Profitni centri i interna ekonomija poduzeća*, časopis RRiF, br 11. Zagreb, 1994
5. Belak V. i dr., *Računovodstvo poduzeća*, Udruga računovođa i financijskih djelatnika Herceg- Bosne, Mostar 1999.
6. Belak V., *Menadžersko računovodstvo*, RRIF plus ,Zagreb, 1997.
7. Belak V., Aljinović Barać Ž., *Business excellence (BEX) index za procjenu poslovne izvrsnosti tvrtki na tržištu kapitala u Hrvatskoj*, Adriatica, 360 BEX, Wer liefert was, Zagreb, veljača 2008. str. 7-15.
8. Buble, M. i dr., *Strategijski management*, Ekonomski fakultet, Split, 1997.
9. Chastain, C.E., *Corporate asset management*, Quorum Books, New York, Westport, Connecticut, London.
10. Crnić i dr., *Načini plaćanja i instrument osiguranja plaćanja*, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, 2000.
11. Erich A., Helfert, D.B.A., *Tehnika financijske analize*, (sedmo izdanje), Računovodstvo i Financije, Zagreb 1997.
12. Foley, B. J., *Tržišta kapitala*, Mate, Zagreb, 1998.
13. Gulin, D., *Sastavljanje i korištenje izvještaja o novčanom toku*, Računovodstvo i financije 03/2006. Zagreb 2006.
14. Hilton, R W., *Managerial accounting*, second edition, Mc Graw Hill, New York 1994.
15. Horne, V., *Financijsko upravljanje i politika*, Mate d.o.o., Zagreb, 1993
16. Jakočević D., *Potraživanje od kupaca*, Faber&Zgombić plus, Zagreb 1995.
17. Leko, V., *Financijske institucije i tržišta I*, Ekonomski fakultet, Zagreb 2002.
18. Lioui, A., *Currency Risk Hedging: Futures vs. Forward*, Journal of Banking and Finance. 1998/1.
19. Lokin B., *Tajna nelikvidnosnog udara*, RIFIN, Zagreb 1999.
20. Megis & Megis, *Računovodstvo – temelj poslovnog odlučivanja*, (deveto izdanje), Mate, Zagreb, 1999.
21. Nesk, D., *Kreditna analiza i bonitetne informacije*, TEB, Opatija – Upravljanje kreditnim rizikom u hrvatskom bankarstvu, 1996..
22. Skupina autora, *Računovodstvo poduzetnika*, knjiga I. II naklada, RRIF plus, Zagreb, 1994.
23. Zgombić, Faber, Vidmar, Jelušić; *Računovodstveni standardi, komentar i primjena*, Faber & Zgombić Plus, Zagreb, 2000.

PROBLEMS IN COLLECTING OUTSTANDING DEBTS IN ENTERPRISES OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

*Dara Ljubić*²²

Summary

Slowed economic growth, crisis and recession are taking place in all countries and all enterprises. Nobody wants these phenomena to happen, and everyone would like to endure as few consequences as possible and pull through the problems. It is very important to recognize the factors which cause these problems in order to influence their resolution and handle them the right way. Without a doubt, problems in collecting outstanding debts appear with the beginning of a crisis. They announce the crisis and intensify it if they are not resolved quickly and efficiently. From this point of view, it could be said that outstanding debts are at the same time causes and effects of an economic crisis and of slowed economic growth. Problems in collecting outstanding debts exist in all economic systems in all countries and in every period, but they differ in their scope and intensity. In Bosnia Herzegovina (as in other transition countries) these problems are especially evident since there are no developed mechanisms for their elimination. Enterprises can exist and do business there although they have had liquidity problems for months (or years) and have had unpaid arrears. Creditors cannot collect outstanding debts, and in some cases the instruments of collecting outstanding debts are worthless. The legal system is not functioning and the debts cannot be collected through legal action.

Key words: *outstanding debts, risks in collecting outstanding debts, instruments of collecting and ensuring payment, risk management in collecting outstanding debts*

JEL classification: *G₁*

²² Dara Ljubić, Ph.D., Mostar, Bosnia and Herzegovina.